

Hradecké filozofické dny: *Pravidla a normativita*

Koncom septembra (23-25. 2010) sa uskutočnil 1. ročník (v skutočnosti už druhý, pretože ten prvý bol označený ako nultý) konferencie *Hradecké filozofické dny*, v réžii Katedry filozofie a spoločenských vied Filozofickej fakulty Univerzity Hradec Králové, v spolupráci s LMS Center (*Centrum pro studium jazyka, mysli a společnosti*). Konferencia bola tento krát zameraná na aktuálnu problematiku pravidiel a normatívnosti, ktorá je intenzívne diskutovaná naprieč teoretickými disciplínami, a je reflektovaná odlišným spôsobom v rámci rôznych filozofických prístupov. Táto skutočnosť sa vítaným spôsobom odrazila v tematickej pluralite príspevkov, počnúc vyžiadanými prednáškami, ktoré dobre naplnili ústrednú intenciu konferencie, formulovanú organizátormi takto:

Dokážeme stáleté filozofické intuície a názory o ústrednosti pravidiel pro člověka, o člověku jakožto 'normativní bytosti', nějak propojit s (dosud stále spíše rudimentárními) vědeckými poznatky týkajícími se pravidel? A měli bychom se o to pokoušet? (viz. <http://lms.ff.uhk.cz/hfd/okonf.htm>)

Jan Sokol zahájil konferenciu prednáškou „Svoboda, pravidla a instituce“, v ktorej sa vyslovil ku klasickému problému vzťahu - a určitej tenzie - medzi slobodou a pravidlami, pričom svoj výklad podporil detailnými pozorovaniami o hrách a pravidlách. Druhý deň hovoril Vladimír Svoboda o otázkach, ktoré si možno klásť v kontexte logickej analýzy pravidiel a noriem - resp. jazykových výpovedí, v ktorých pravidla (normy) formulujeme – a predviedol, ako sa dajú niektoré aspekty explikovať (modelovať) v deontických logikách. Martin Kanovský potom hovoril o sociálnych normách z pohľadu kognitívneho antropológa, pričom sa zameral na problém naturalizácie noriem, a argumentoval, že pokiaľ majú normy hrať kauzálnu rolu pri vysvetľovaní ľudského správania, musia byť internalizované, totiž, reprezentované aktérom správania, čo by podľa neho predpokladalo určitú reprezentačnú teóriu noriem v rámci všeobecnejšej reprezentačnej teórie mysle. Posledný pozvaný prednášajúci, právnik a filozof Tomáš Sobek, ukazoval, že právo nie je len formálnym systémom pravidiel, ale je otvorené hodnotovo podmieneným interpretáciám reflektujúcim odlišné etické koncepcie.

Na konferencii bolo prezentovaných niekoľko zaujímavých príspevkov z oblasti etiky. Kamila Pacovská hovorila o pravidlách v kontexte etiky cnosti, ako reakcii (predovšetkým) britských morálnych filozofov druhej polovice 20. st. na klasickú deontologickú koncepciu etiky, a návrate k antickému etickému modelu, ktorý akcentuje pojem cnosti a morálneho charakteru. Tomáš Hříbek kriticky analyzoval Dennettov evolucionistický prístup k morálke, špeciálne pokus „ospravedlniť“ morálku skrze evolučné vysvetlenie a odvodiť preskriptívne sudy z deskriptívnych s odkazom na typ normativity, ktorý je neproblematiký v evolučnej biológii. Analýzou prototypického prípadu „morálne nabitého“ pojmu *vraždy* a úvahami o performatívnej

povahe výpovedí obsahujúce takéto výrazy sa Marek Tomeček pokúsil podporiť provokatívnu tézu, že etablované koncepcie morálneho súdu sú pomýlené, podobne ako celá dištinkcia medzi deskriptívnymi a hodnotovými súdmi. Vojtěch Kolman nehovoril o etike, ale ukazoval, že problém pravidiel, ako ho nájdeme u Wittgensteina alebo Brandoma, má typické anticipácie u Platóna či Kanta, pričom Brandomova koncepcia poskytuje (analyticko-pragmatické) prostriedky, ako uchopiť novým spôsobom tradičný ontologický (čo *objektívne je?*) a epistemologický problém (čo *znamená, že niečo možno objektívne poznať?*). V príspevku „Normativita nespolupráce“ Ondřej Beran analyzoval klasický problém *čierneho pasažierstva* (*free riding*), avšak v súvislosti so záujmovými skupinami, ktoré „organizované“ parazitujú na etablovaných spoločenských normách a pravidlách, čo si samozrejme vyžaduje spoluprácu a existenciu rozoznávaných pravidiel v rámci parazitujúcej skupiny. Politická filozofia bola reprezentovaná vystúpením Miroslavy Bačkovéj, v ktorom sa vyslovila k otázke, či je možná existencia absolútnych, univerzálnych morálnych princípov, ktoré by tvorili základ každého spoločenstva, a ktoré by zabezpečili globálnu rovnosť, pričom porovnávala názory Johna Rawlsa a Marty Nussbaum. Sociologický pohľad na pravidlá bol systematicky zhrnutý v príspevku Miroslava Joukla a Lucie Kudovej „Pravidla pohledem sociologie“. Filozofia mysle s presahom do kognitívnych vied si našla miesto v prednáške Jany Rončákovéj „Bio-mozgom“ k sociálnym normám?“, v ktorom autorka predstavila niektoré aktuálne výsledky kognitívnych vied, ktoré sa zdajú naznačovať, že normatívnosť mysle/mozgu môže byť prejavom vrodenej, ako aj získaných schopností.

Viacero príspevkov sa rôznym spôsobom týkalo vzťahu medzi normami a jazykom. Ladislav Koreň rozobral problém normatívnosti *tvrdenia*, ktorý je intenzívne diskutovaný v súčasnej analytickej filozofii jazyka. Jindřich Černý hovoril o probléme konvencií a sankcií v jazyku, a predovšetkým o konvencionalistickým motívoch, ktoré viedli niektorých filozofov v ich snahe o spresňovanie (normovanie) jazyka a významov. V príznačne pomenovanej prednáške – „Normativní síla jazyka: je jazyk skutočne fašistický v tom, čo nás núti říkat?“ - sa Ondřej Švec zamyslel nad otázkou, čo by mohlo znamenať, že určité diskurzy majú normatívnu, či dokonca mocenskú a represívnu povahu. Jan Bierhanzl predstavil koncepciu Emmanuela Levinasa, podľa ktorého je pôvod reči, ako aj normatívnosti, treba hľadať v interlokúčnom vzťahu, čo poukazuje na interlokúčnu povahu etiky. Petr Dvořák hovoril o logike noriem Jana Caramulea z Lobkovic, predovšetkým o jeho analýze morálneho a právneho argumentu. Celú konferenciu charakteristicky zakončil Jaroslav Peregrin prednáškou, ktorej ústrednou myšlienkou bolo, že pravidla zohrávajú kľúčovú úlohu v jazyku a myslení, a teda v tom, čo je tradične – a správne - považované za pre nás charakteristické. Na jednej strane, pravidlá nemôžu predpokladať jazyk, pretože ten je vždy konštituovaný určitými pravidlami; na druhej strane, jazyk nemôže predpokladať rozum, pretože ten je záležitosťou pojmov, ktoré nám však umožňuje jazyk. Je teda treba revidovať tradičný model: *rozum (myslenie) → jazyk → pravidlá*.

Akcia názorne predviedla, že dialóg medzi odlišnými prístupmi k jednému problému je nielen veľmi dobre možný, ale je žiaduci a užitočný pre všetky zúčastnené

strany. Úspěch konference dává dobrý důvod tešit' sa na ďalšie ročníky tejto konferencie – nech už budú domáce alebo medzinárodné.

Ladislav Koreň

Filozofická fakulta
Univerzita Hradec Králové
Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové
ladislav.koren@uhk.cz